

3. Мельникова І. М. Декларація про державний суверенітет України. *Енциклопедія історії України*: Т. 2: Г–Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України; Інститут історії України. Київ: Наук. думка, 2004. 688 с.

4. Польша виступає за зміну «нормандського формату». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2877178-polsa-vistupae-za-zminu-normandskogo-formatu.html>

5. Backing Ukraine's territorial integrity, UN Assembly declares Crimea referendum invalid. URL: <http://www.un.org.ua/en/information-centre/news/1814-2014-03-27-22-35-40>

6. Mieliestev K. Polish-Ukrainian relations and the issue of historical grievances in the societies of two countries. *Історичні і політологічні дослідження*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. № 1. С. 270–283.

Литвак Олег

МЕМОРІАЛЬНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ ЩОДО ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Анотація. Автор аналізує меморіальну політику щодо Першої світової війни в Україні впродовж ХХ ст., за часів УНР, УРСР, незалежної України. Привертається увага до спроб увічнення полеглих, які були згорнуті за радянської влади. Показано певне пошквнення меморіальних заходів у незалежній Україні.

Ключові слова: меморіальна політика, Перша світова війна, Україна, меморіали, поховання.

Abstract. The author touches on the issue of conducting a memorial policy in honor of the Great War, which made the whole of the twentieth century: during the times of the UPR, the USSR, and independent Ukraine. Mention is made of researchers and volunteers who happen periodically. Pay attention to burials, churches, monuments.

Keywords: memorial policy, World War I, Ukraine, memorials, burial.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю переосмислення Великої війни в українській свідомості. Адже з австро-угорського боку у ній узяли участь понад 300 тис. українців, з російського – 3–4 млн осіб (чверть особового складу царської армії). Загальні втрати українського населення в Першій світовій коливаються від 0,5 до 1,5 млн осіб [9, 10–14]. Окрім цього, західні райони України лежали в руїнах, господарство було виснажене. Отже, українці мають власний рахунок Першій світовій війні, який зростає з огляду на практично повне забуття протягом ХХ ст. полеглих на її полях. Збереження пам'яті про учасників тих подій наразі становить дослідницький інтерес.

Лише у 2000-ні роки у зв'язку з ювілейними роковинами тих подій дослідники почали порушувати 100-літньої давнини історію. У працях В. Горбика, В. Грінченка, Г. Денисенко, В. Войналовича та П. Тронька розглянуті окремі питання висвітлення воєнної історії України в пам'ятках [1; 2; 4; 5; 11]. Проблеми вивчення і збереження пам'яток української історії за кордоном досліджують З. Кисіль, О. Колянчук, Б. Корте, М. Палієнко [7; 8; 12; 10]. Проте ці питання ще не знайшли

належного висвітлення, з огляду на що мета нашого дослідження полягає в окресленні меморіальної політики в Україні щодо Першої Світової війни.

Перша Світова війна в національній пам'яті українського народу не відбилася як така, оскільки вона не мала українського виміру. Виняток становлять Січові Стрільці, які уособлюють окрему віху дотичності українців до неї [10, 102]. Вшанування пам'яті загиблих почалося ще під час війни. 1915 р. у Києві було відкрито Братське кладовище, де за рік було зведено храм на честь померлих у шпиталях воїнів. Зі встановленням радянської влади комітет, який займався вшануванням пам'яті, був закритий, будівництво зупинилося. У 1950-х рр. недобудований храм передали науковій установі [10, 104].

1917 р. новостворений громадський комітет у Черкасах зайнявся спорудженням церкви на честь померлих воїнів. У цьому ж році відбулося відкриття та освячення церкви, що проіснувала до 1933 р., коли була розграбована та закрита [10, 105]. Великий внесок зробив Державний військовий музей, створений злиттям двох музеїв – щодо Першої Світової та Української Революції. Він займався порятунком архіву Першої Світової, збереженням матеріалів Російського воєнно-історичного товариства. Проте музей було передано у розпорядження військовим частинам, на чому меморіальна діяльність зупинилася [1, 40].

Проводилися урочисті заходи і за часів Української держави П. Скоропадського. У 1918 р. гетьманська адміністрація видала накази щодо реставрування кладовищ, вшанування на них пам'яті воїнів Першої світової. Того ж року в Одесі зібрався громадський комітет, який запланував вшанування пам'яті моряків, але реалізувати намір не вдалося через встановлення влади більшовиків, які, як відомо, від самого початку виступали за поразку Росії у війні [1, 105]. За правління П. Скоропадського захист меморіальних пам'яток Першої світової був складовою охорони меморіалів загалом [1, 36–37]. У 1918 р. до гетьмана звернулася громадська організація «Пам'ять воїнів 1914–1918», яка відновлювали кладовища, хрести, церкви, збирала списки щодо загиблих, у планах мала підготовку каталогів загиблих воїнів [1, 38].

Ще у 1920–1921 рр. створювалися історично-військові музеї, які займалися створенням меморіалів на вшанування воїнів Першої світової та Української революції. Ці організації працювали до 1925 р., проте в решті-решт припинили існування [5, 5–10]. Всі перелічені здобутки розбилися об нищівну скелю радянської влади, яка призупинила пам'яткоохоронні заходи як і загалом націотворення українського народу [1, 41].

Лише від початку 1990-х рр. у незалежній Україні поволі повертався інтерес до меморіалізації учасників Першої світової війни. В Івано-Франківській області краєзнавці-аматори виявили та описали приблизно 2 500 поховань. На Тернопільщині виявлено понад 200 кладовищ, братських і одиночних могил, 57 поховань січових стрільців. У Львові обстежені руїни фортеці у районі Брюховичів. У Чернівецькій області поблизу м. Новоселиці

збереглися фортифікаційні споруди. Під час роботи над «Зводом пам'яток історії та культури України» у Волинській, Івано-Франківській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Чернівецькій областях було виявлено й відновлено десятки цвинтарів і поховань не тільки українських воїнів, а й усіх сторін, що воювали [6, 380–381].

Отже, Перша світова війна доволі слабо відбилася в пам'яті українського народу, на відміну від західноєвропейської традиції. Це насамперед спричинено відсутністю власної державності та неукраїнською політикою пам'яті радянської влади. У другій половині ХХ ст. Першу світову затьмарила Друга світова війна, що стала центральною подією в історичній політиці СРСР. Лише в останні три десятиліття в Україні відновлюються інститути пам'яті, що дає надію на меморіалізацію полеглих у Першій світовій війні.

Джерела та література

1. Горбик В. О., Денисенко Г. Г. *Воєнна історія України в пам'ятках*. Київ: Ін-т історії України, 2003. 177 с.
2. Грінченко В. Увічнення пам'яті полеглих у Першій світовій війні в російській церковній архітектурі. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Історичні науки*. 2014. Вип. 19. С. 102–107.
3. Денисенко О. А. Громадські ініціативи з охорони пам'яток історії та культури в Українській Державі 1918 р. *Наукові записки НаУКМА. Історичні науки*. 2014. Т. 156. С. 36–42.
4. Денисенко Г., Денисенко О. Досвід підготовки «Зводу пам'яток історії та культури» в державах на пострадянському просторі. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. С. 232–243.
5. Денисенко Г., Денисенко О. Культурна спадщина про Першу світову війну у формуванні історичної пам'яті в сучасній Україні. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2015. Вип. 20. С. 372–381.
6. Діяльність Миколи Біляшівського в роки першої світової війни. *Київ: Библиотека Украины (ELIBRARY.COM.UA)*. Дата оновлення: 27.08.2014.
7. Кисіль З. *Воєнно-історичне товариство (1920–1939)*. *Український історичний журнал*. 2001. № 2. С. 100–112.
8. Колянчук О. *Українська військова еміграція у Польщі: 1920–1939*. Львів, 2000. 276 с.
9. Лавер О. Статистика втрат населення у війнах і конфліктах 1900 –1924 рр. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* 2005. Вип. 14. С. 3–23.
10. Палієнко М. Пам'яткоохоронна діяльність Михайла Обідного в Україні, Польщі та Чехословаччині. *Пам'ятки України. Історія та культура*. 2005. № 2. С. 92–119.
11. Тронько П. Т., Войналович В. А. *Увічнена історія України*. Київ: Наук. думка, 1992. 275 с.
12. Barbara Korte (Hrsg.). *Der erste Weltkrieg in der populären Erinnerungskultur*. Essen: Klartext, 2008. S. 7–24.